

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવણ

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

૧

આવું જ હશે વૃંદાવન?

કિશોર રાવણ

બે દોસ્તો

પ્રધુભ્ન દવે

પ્રધુભ્નભાઈ એટલે રંગની આતશબાળ. મૂર્ત-
અમૂર્ત ચિત્રોમાં રંગની ભભક અનેરી. આવતા
અંકે જરા વિગતમાં પરિચય થશે

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાતન

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

૨

વાંસના વત્ત

કિન્જલ ભડુ

૮ વર્ષની કિન્જલ ચીતરવાની ખૂબ જ શોખીન અને
કવિતાઓ પણ લખે છે

શબરીનાં બોર કોકિલા રાવળ

અચાનક સમયની સઘન જાડીમાંથી
આ સમજણ ઉપર કોણ મારે છે છાયો?
કરે છે પ્રયન્તો મૂઠી વાળવા એ--
આઈ ભીત પર છે જે કંકુનો થાપો
હવે સાંધશે કોણ અને ચીવટથી
આ સંબંધને વસ્ત્ર આવ્યો છે ખાંપો

એક સ્પર્શી ગઈ લહેરી મને
જે કરી ગઈ સાવ સોનેરી મને
કેંક લોકો જાય મારી આરપાર
એક જૂની વીધી ગઈ શેરી મને

'મરીજ'

માની લીધું કે પ્રેમની કોઈ દવા નથી

અંતે નિશ્ચય દૃઢ તૂટે છે
વજુ સમો એક ગઢ તૂટે છે
દીવાદાંડી ગુમસૂમ ઊભી
ક્યાંક સપનનો સઢ તૂટે છે
વરસોથી એક નમણી પળની
કોઈ રીતે ક્યાં રઢ તૂટે છે!

જીવનના દર્દની તો કોઈ સારવાર દે,
ચાંદું બીજું બધું તે ખુદાએ મને દીંદું
એ શું કે તારા માટે ફક્ત ઈન્તજાર દે

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળ

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

૩

આવીને આંગળીઓમાં ટકોરા રહી ગયા
સંકોચ આટલો ન કોઈ બંધ દ્વાર દે

સારું છે એની સાથે કશી ગુફતગુ નથી,
નહિતર હું કીર્તિ ભૂલ કરત બોલચાલમાં.
કરતો હતો જે પહેલાં તે પ્રસ્તાવના ગઈ
લઈ લઉં છું એનું નામ હવે બોલચાલમાં
એ 'ના' કહીને સહેજમાં છૂટી ગયા 'મરીજ'
કરવી ન જોઈતી' તી ઉતાવળ સવાલમાં.

હરિહર ભડુ
ફાવશે?

પણ ફાવશે આ કલમને લખવી ગજલ?

એકાંત
કૃષાણિય

ઘણાં વર્ષોથી જાણ્યું છે એને.
એકાંતને.
એ નથી વસતું કોઈ લિમગુફામાં.
મળી આવે છે એ પગથી પર
રવેશમાં, અંતઃપુરમાં
કોઈ આત્મીયના અભોલ મૌનમાં.

શોકસભામાં સંકોચાઈને બેઠેલું જ નહીં
સદર બજારની અવરજવરમાં પણ
અથડાતાં એકાંતને મેં જોયું છે.
નથી જોયું એમ નહીં,
નૃત્યાંતે નાટ્યગૃહમાં થાકીને ઊભેલી
ઉપવસ્ત્ર ઉતારતી નારીના દર્પણમાં
એકાંતનું પ્રતિબિંબ મેં જોયું છે.

('યાત્રાપર્વ'માંથી સાભાર)

કે પછી મુશ્કેલ થઈ પડશે મજલ?
આ અજાહી ભૂમિમાં કવિતા-કૂવો
ખોદતાં સૂકો નીકળશે કે સજલ?

શું કરું? શું કરું?

હું કહે, મળવા તને હું શું કરું?
ઉચ્ચે ઊર્ધ્વો મળવા તને હું આભમાં
આભને આંધી શક્યો ના, શું કરું?
ઉચ્ચે ઊર્ધ્વો મળવા તને સાગરતળે
તો યે તળિયું ના જરૂરું, હું શું કરું?
ચાલે તને મળવા ક્ષિતિજની સરહદે
ક્ષિતિજ દૂર જરૂર ગયું, હું શું કરું?

બાનો ફોટોગ્રાફ
સુંદરમુ

અમે બે ભાઈ બાને લે ગયા ફોટો પડાવવા,
ભાવતાલ કરી નક્કી સુદ્ધિયોમાં પછી ચડ્યા.

ભબ્ય શા સુદ્ધિયોમાં ત્યાં ભરેલી ખુરસી પરે,
બાને બેસાડી તેથારી ફોટો લેવા પછી થતી.

'જરા આ પગ લંબાવો, હેક આમ ટટાર બા!'
કહેતો મીઠા શાંદે ફોટોગ્રાફર ત્યાં ફરે.

સાણુની કોર ને પાલવ શિરે ઓહેલ ભાગ ત્યાં
ગોઠવ્યાં શોભતી રીતે ફૂલ, પુસ્તક પાસમાં.

ચહેરા પે તેજ ને છાયા શોભતાં લાવવા પછી
પડદા છાપરામાંહે આમ ને તેમ ગોઠવ્યા.

શામળા વસ્ત્રથી ઢાંક્યા કેમેરામાં લહી લહી,
લઈને જોઈતું ફોક્સ, પ્લેટ તેમાં ધરી પછી,

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

4

ઢાંકણું ખોલતાં પેલાં સૂચના આમ આપતો
અજાણ્યો, મીઠડો, ખાલી ફોટોગ્રાફર બોલિયો:

'જોજો, બા, સ્થિર ધ્યાં સામું, કોભ ને શોક વિસ્મરી,
ઘરમાં જેમ બેઠાં હો, હસતાં સુખડાં સ્મરી.

આછેરું હસણે ને બા, પાંપણો પલકે નહિ,
રાખશો જેવું મોં તેવું, બરાબર પડશે અહીં.

અને બા હસતી કેવું જોવાને હું જહીં ફર્યો,
જૂઠડા વર્તમાનેથી કારમા ભૂતમાં સર્યો.

હસવાં રડવાં બેમાં નમતું કોણ ગ્રાજવું?
જિંદગી જોઈ ના જોખી કોઈએ કરી બાતણી.

યૌવને વિધવા, પેટે છોકરાં ચાર, સાસરે
સાસુ ને સસરાકેરા આશ્રયે બા પડી હતી.

વૈતરું ઘર આખાનું કરીને દિન ગાળતી,
પુત્રોના ભાવિની સામું ભાળીને ઉર દારતી.

બાએ ના જિંદગી જોઈ, ઘરની ઘોલકી તજી,
એને કોએ ન સંભાળી, સૌને સંભાળતી છતાં.

ઘસાતી દેહમાં એના રોગ ને દોગ ઊતર્યા,
સૌની બેપરવાઈથી દર્દ દુઃસાધ શું થયું.

અને બાના પ્રતિ સૌને કલણપ્રેમ ઊમટ્યાં,
એહના મનને રાજ રાખવા મથતાં બધાં.

આછેરા માતુપ્રેમે ને આછા કર્ફિયભાનથી
પ્રેરાઈને અમે ચાલ્યા દવા બાની કરાવવા.

બતાવ્યાં શહેર બાને ત્યાં બંગલા, બાગ, મહેલ કેં,
સિનેમા, નાટકો કેં કેં, ગાડીઓએ ધુમાવી ને

અમારા પ્રેમ કે સ્વાર્થતાણા સ્મારક શો અમે
અનિષ્ટો શંકાતાં ઈચ્છણું બાનો ફોટો પડાવવા.

અને ત્યાં નમતા ખોરે ફોટોગ્રાફરને તહીં,
અમે બે ભાઈ બાને લૈ ગયા ઝોટો પડાવવા.

પુત્રોથી, પતિથી, સાસુ સસરાથી, અરે બધા
વિશ્વથી સર્વદા સાચ્યે બિચારી બા ઉપેક્ષિતા,

પડાવા બેઠી જ્યાં ફોટો, ફોટોગ્રાફર ત્યાં ઊભો,
અજાણ્યો, મીઠડો ખાલી હસવા ત્યાં કહી રહ્યો.

અને બા હસતી કેવું જોવાને હું ફર્યો જહીં,

બોરશું આંસુ એકેક બાને નેત્ર ઠર્યું તહીં.

ચિડાયો ચિત્ર લેનારો, 'બગડી ખેટ માહિ.'
ખેટ શું જિંદગીઓ કેં બગડી રે હરિ, હરિ!

તમે ઈદ ગુલા

અમે તમારા થયા ક્યારના,
તમે કોઈના થયા?
કે મેધઘનુની વરસી હેલી,
તમે જ કોરા રહ્યા!

આ ચાર દિવસના ચાંદરણાને
જીલવાનું જો ચૂકશો
તો ભવભવ કેરી બાંધેલી આ
ભારી ક્યાં જઈ મૂકશો?

દિવ્સો તો દોડ્યુ જાશે ના
રહે કોઈના કથ્યા,
કે મેધઘનુની વરસી હેલી
તમે જ કોરા રહ્યા!

હૈયું ફાટે ત્યાં લગ અનો
જરવશું આધાત
ને બંધ હોઠથી પછી કહીશું
કદી અમારી વાત.

ઇં ગંગાસિંહુ જરણાં લાગે,
નયણાં એવાં વલ્યાં,
કે મેધઘનુની વરસી હેલી
તમે જ કોરા રહ્યા!

('નથી ભરતી, નથી ઓટ'માંથી સાભાર)

...યાદ

માધવ રામાનુજ

દોડલે તોરણિયામાં
પાનેતરની ભાત.
ગોખલે સેંથાનું સિંદૂર.

બારણે કડાં નહીં,
કંકણાની જૂદે જોડ.
ઉબરે કંકુનો ઓળોપ.

ઓરડે હજ
મહેકતી કેવાણાની વાસ.
પટારે પીઠીવરણો
પથરાયો અજવાસ.

ચાકળે જળહળ કેસર-આડ.
ફોલિયે ઢળ્યા રસ્યા છે
હજ ધ્રબકતા સૂર.

બારીએ બેઠો બેઠો
મેદીના રંગોમાં ધૂટું...યાદ.

('તમે' માંથી સાભાર)

Price \$ 5.00

From: Swar Prakashan

J-11, Vikram Apartment
Shreyas Crossing
Ambavadi
Amadavad 380 015

તમે જિંદગી વાંચી છે?

મુકેશ જોખી

સુખની આખી અનુકમણિકા

અંદર દુઃખના પ્રકરણ

તમે જિંદગી વાંચી છે?

વાંચો તો પડશે સમજણ.

પૂંડાં વચ્ચે પાનાં બાંધાં, જેમ ડ્રૂરા બાજે
આંસુનાં ચેમાં પહેરીને, પાનેપાનાં વાંચે

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

5

પથ્થરના વરસાદ વચ્ચાણે
કેમ બચાવો દર્પણા...તમે જિંદગી....

હશે કોઈ પ્રકરણ એવું કે ખરે વાંચવાલાયક
તમે ફેરવો પાનાંને, એ પુસ્તકમાંથી ગાયબ
ફાટેલાં પાનાંનાં જેવાં
ફાટી જાતાં સગપણા...તમે જિંદગી....

આ લેખક પણ કેવો, એને દાદ આપવી પડશે
લખે કિતાબો લાખો, પણ ના નામ છપાવે કશે
હશે કદાચિત લેખકજ્ઞને
પીડા નામે વળગણા...તમે જિંદગી....

('કાગળને પ્રથમ તિલક' માંથી સાભાર)

Price Rs 70.00

Image Publications
199/1 Gopal bBhuvan
Princess Street
Mumbai 400 002

મીઠી ચિંતા!

રેખા શુક્રલ

(બે દીકરીઓની મા દીકરી જોઈને, નિરખીને સરખાવે છે
અને ચિંતા બ્યક્ટ કરે છે. પહેલી પંદર લીટીઓ વાંચતા
મને કોઈ ચિંતાનું કારણ જરૂર નથી. તમને?)

એક શાંત, નિર્મણ ને હંડી ચાંદની

બીજી નટખટ ને ખુશીનો ખજાનો!

એકનું ગોળ મોહું ને બીજાનું લંબગોળ

જીવન જેનું નામ છે ને તોઝાન એનું કામ.

અણિયાળું નાક અને સીધું સપાટ પેટ,

ફેશનમાં નંબર વન ને ખુશ રહે હરદામ

મેહિકપ એનો અપટ્રેટ ને ચાલે ભાળો ભર્તી

અણિયાળી એની આંખો ને વાક્ષણા મજાની

હસુ હસુ કરતાં અથરો ને તોળા ગોળ લખોટી

મહેફિલમાં ભરી હે રંગ વાતો એવી તગડી

રહે સ્વપ્રના મહેલમાં ને વાદળ ઉપર કૂદતી

ગુરુસામાં રડી પડે પણ લાગે ઝાંસીની રાણી

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

૬

ખુશ હોય તો વારી જાય, દઈ દે 'બુદ્ધ' ચુમ્મી

મોટી થাতી દીકરીઓની બસ ચિંતા કરે એની મમ્મી.

અવાજ!

રસીલા કરીઆ

ધ્યાનીઓનો કલશોર, ધમ્મરવલોણાં અને ઘંટારવ
ખેતરે જતાં ગાડાનો કિચૂડાટ
પાણિયારે તંબા-પતાળના બેડાનો ખખડાટ
સાથે ચૂઠીઓનો ખણખણાટ
સાંભળતાં સાંભળતાં શરૂ થયેલી આ જીવન યાત્રા.

સાયકલની ધંઢાઓનો રણકાર અને 'દૂધ લ્યો'ની બૂમો.
છાયું ફેક્તા 'ધંઢ' અવાજ.
મીલના ભૂગળની તીણી ચીસ.
સ્ટેશન ન પકડાતાં રેલિયોની ઘરધરાટી
આગમની એંધારી આપતો ખુલ્લા નળનો ધધૂદો
લોખંડની બાલદીઓનો ખખડાટ
આસ્ફલાટની સરકે ઘોડાના ડાબલા
સાથે ગાડીવાનની ચાખૂકના ચમકારે ચોકીને
મધ્યવયે પહોંચી છું.

પછી તો...

સ્કુટર, બાઈક, રીક્ષા, બસ અને કારના હોર્ન કેરી તીણી મોટી ચીસ
ધરણી ઝૂંઝાવતો ખટારાઓનો ખરખરાટ
ટી.વી. પરની પૂરે વોલ્યુમે કાન ફાડી નાખતી જહેરાતનો નોન-સ્ટોપ**
અવાજોની આ દુનિયા મહી
કદીક કદીક

કોયલની કૂક અને મોરલાની ગહેકથી
કોળતી રહેલી છું
ખબરે ય ન રહી અને મધ્યવય પણ ઊતરી ચૂકી!

આ જતી વયે

મબલખ કન્વીનિયન્સભરી જીવનરીતિ
જોવા-માણવા આવી અમેરિકા
આજચાચા શોરથી આજ પર્યત અકળાતી રહેલી
પહેલપહેલાં તો બસ, ચૂમી જ ઉઠી અહીં
કેવી શાંતિ છે અહીં!
કેટલી શાંતિ છે અહીં!
જુઓને--
નથી ચથ્યમાં શોરબકોર,
નથી બજારે કોલાહલ,
નથી ચાલુ પ્રવયને સમુહતણું ગુનગુન,
નથી શેરીઓ બુમાબુમ.
સરકો પર સતત ફાટી પડતો કારો તણો રાફડો
પણ નથી હોન્ન તણો ભો ભો,
સરક કંરે ભારે લીલોતરી
કેવી કેવી હરિયાળી શાંતિ!!

વખત વીત્યો

ઓહ! આ શાંતિ તો 'ડિસ્ટર્બ' થઈ

પ્રભાત માણનારી છું
ખોલ્યાં બારણાં તો ધ્યાધળ્યા સિક્યોરિટી એલાર્મ!
પછી તો...
સાનધરે શાવર
રસોડ કિજ, એફ્ઝોસ્ટ ફેન અને માઈકોવેવ
ધરને ખૂણે ખૂણે ફરતું વેક્યૂમ ફ્લીનર,
ધર બહારે લોન-મોઅર
આ અવાજવૈગિધ! તોબા! તોબા!
ચમકાવી દેતું, ગભરાવી દેતું મને.
મારા આ 'હાશ'ના સ્વર્ગને
લાગી ગઈ ટેક્નોલોજીની નજર!

વિચારું છું:

અવાજો તો છે બધેય
સાચી વાત એ છે કે--
ક્યારેય, ક્યાય, કશુંય લુમ થતું નથી
માત્ર રૂપાંતર પામે છે.
તો નિત્ય શું? શાશ્વત શું?
એવો કોઈ શબ્દ ખરો જે થકી 'શાંતિ' ડિસ્ટર્બ ન કરે?
સાંભળ્યું છે મેં
અનહદના આફ્લેક વિશે જરી
શાશ્વતીનો એ ઠોલ
'નાદબ્રહ્મ'થી ઓળખાય

સાંભળવો મારે એ.

સંભળાશે એ?
આવી પહોંચી છું આરે
ક્યારે એ હવે?

છું શા માટે જન્મ્યો?

કિશોર રાવળી

(સોન્યા સોન્સ ની કવિતા 'આઈ એમ બોર્ન' ઉપરથી સાભાર)

મેં છાતી ફાટી જાય તેવી ચીસ નાખી.
કોઈએ મારા મો આગળ કંઈ ધર્યું.
બીજ ગતાગમ નહતી
પણ આમાં શું કરવું
એ વિષે પૂરો માહિતગાર હતો.
મેં ચુસ્વા માંડ્યું.

મારા સાડાસાત રતલના શરીરનું પૂરું બળ કાઢી,

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

૭

કરોડજુની કમાન વાળી,
ચૂસવા લાગ્યો.
કાલ કોણે દીઠી છે એમ માની
ચૂસવા લાગ્યો.
ચૂસ્યા વિના
જીવન અસર્થ, નિરર્થક હતું.
ચૂસવા સિવાય બીજું કશું કરવાનું
લગીરે જ્ઞાન નહોતું.

હુંફળી એ અમીધારાને

ઘટકાવતો ગયો અને
પરમાનંદથી થનગનતા
પગના અંગૂઠા સુધી
તેનો પ્રવાહ પહોંચાડતો ગયો.

અને પછી ભાન ભુલાઈ ગયું,
સર્વ અંગે ફરી શાંતિ વ્યાપી ગઈ
સપનાં શરૂ થયાં

ઘટ ઘટ ચૂસવાનાં!

મારો મમરો

સોનાનો દિવસ સરી ગયો!
કિશોર રાવળી

જિંદગીમાં ભાગ્યેજ એવું બને છે કે કોઈ દિવસ જેટલો આનંદવિભોર નીવડે એટલો જ અકળાવનારો પણ નીકળી શકે. ૨૮ સપ્ટેમ્બરનો દિવસ એવો નીકળ્યો!

તે દિવસે ફિલાડેલ્ફીઅમાં એક દિવસનો કાર્યક્રમ યોજાયો. ન્યૂ યૉર્કમાં ભારતીય વિદ્યાભવને ભારતના જુદા જુદા માંતોમાંથી સાહિત્યની દુનિયામાં એક કે બીજી સિદ્ધિઓ માટે પંકાયેલાં (એક પદ્ધતિ મેળવેલા અને ચાર-પાંચ જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત કરેલ) સાહિત્યકારોને ભારતથી ત્રણ દિવસ માટે બોલાવવામાં આવ્યાં હતાં. અને ફિલાડેલ્ફીઅમાના કેટલાંક ઉત્સાહીઓએ ભેગાં થઈ આ તકનો લાભ ફિલાડેલ્ફીઅ અને આજુબાજુનાં રહેવાસીઓને મળે તે માટે અને ભારતીય વિદ્યાભવનનું નવું ચેપ્ટર ફિલાડેલ્ફીઅમાં ખોલવાની ભાવનાથી, નેપથ્યમાં દોરી સંચાર કરી આ એક દિવસે માટે એ સૌને અહીં બોલાવી વેલી ફોર્જની રેડિસન હોટેલમાં આખા દિવસનો કાર્યક્રમ ગોઠવ્યો. એમાં વળી ખાસ આકર્ષણ તરીકે ફાધર વાલેસ અને ગુલજાર આવવાના હતા. એટલે જાણો મધ્યાર્થી પાનમાં ગુલકંદ અને ઉપર સોનાનો વરખ!

આમાં તો જવું જ પડે ને? અમે મિત્રોને ભેગાં કરી ત્યાં ગયાં. એ દિવસની વાત અહીં મારે કરવી છે.

અગિયારથી બાર વચ્ચે શરૂ થવાનો કાર્યક્રમ સાડા બારે શરૂ થયો. દિવસની રૂપરેખા અને ઔપચારિક ઓળખ પૂરી થતાં ભારતથી આવેલા વ્યાક્રિતવિશેષ વચ્ચે માત્ર એક કલાક રહ્યો હતો. દરેકને ત્રણ મિનિટથી વધુ સમય આપી નહીં શકાય એવી લાચારી વ્યકૃત કરી અને કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો. શરૂઆત ફાધર વાલેસને તેમને ગમતી કરસનદાસ માણેકની કવિતા "સુકાની જાવું ધણું દૂર"થી કરી. આદિલ મન્સૂરીએ આજની પરિસ્થિતિ પર રચેલ "તાણાને વાણાં જુદા કર્યા" સંભળાવી અને ખુબ જ આગ્રહ થવાથી "નદીની રેતમાં રમતું નગર" સંભળાવી. રધુવીર યૌધરીએ "દઈ મૌનમા... મેં તો કહું મને અને સાંભળ્યું તમે" સાથે થોડું વિવેચન, થોડો રસાસ્વાદ કરાવ્યો. સિતાંશુ યશસ્વન્ને 'શબરી'ના બોરનો મહિમા એમની પોતીકી શૈલીથી કરાવ્યો. ઈન્દ્રનાથ યૌધરીએ બંગાળીમાં 'પર્વત પરથી જરતું જરણું પણ ગંગા થઈ શકે છે...' એવા કંઈ અર્થની કવિતા સંભળાવી. માધવ રામાનુજે સરસ હલકથી એમનું એક ગીત ગાયું.

કિશોર રાવળી

અને પછી મારા માટે અનજાન શહેરિયાર, બશીર બદ્રે ઉર્દૂ કાવ્યોથી મુંઘ કરી નાખ્યા. ડૉ. નારંગે સરસ હિંદીમાં ટૂચકા શાયરીઓથી રમૂજ કરાવી. લુધિયાનાના સુરજિત સિંહે હિંદીમાં "મરે સામણે કરામત હુઈ" વાંચી. તેમની "કવિતા ઔર મા"એ ગળે રૂમો લાવી દીધો. પછી એક વિસ્મયકારક અનુભવ થયો. મલયાલી કવિ વાસુદેવન નાયરે એમની ભાષામાં લખેલી કવિતાનું સંગીતમય પદન કર્યું. આપણને તો એમાં કક્ષીય ખબર ન પડે કે અર્થ શું છે પણ એની લઢા પર વારી જાઓ. તામિલનાડુની બે કવિયત્રીઓએ તામિલ કવિતા અંગ્રેજમાં સમજાવતાં સમજાવતાં રજૂ કરી. એકે સુંદર સુરમાં ગાઈ પણ ખરી. તામિલની બોલીનું સૌંદર્ય એમના કંઠે સાબળી માણી શકાયું. ધન્ય ધન્ય થઈ ગયાં.

બધાં મહેમાનો સંવેદનશીલ, શિખરના કવિઓ, સાહિત્યકારો અને ટૂંકા સમયની પૂરી મર્યાદા જાળવી, ભાષાનો અંતરાય હોવાં છતાં આટલો આનંદ આપી શક્યા એ વિચારે આંખો ભીની ભીની થઈ ગઈ. મેં એમનો એક મૂક આભાર માન્યો. ગુજરુને ગમે તેવાં પેકેટ લંચ પછી લોકો ફાધર વાલેસ માટે રાહ જોઈને તેથાર જ હતાં. પ્રેક્ષકોમાં બધાં જ ગુજરાતી ન હોય તેથી તેમને અગાઉથી જ અંગ્રેજમાં બોલવાનું કહ્યું હતું. વિષય તેમણે જ પસંદ કર્યો હતો. "બીઈંગ એન ઇમિગ્રન્ટ" અને ઇમિગ્રન્ટ તરીકે તેમના પોતાના ભારતના અનુભવોને કેન્દ્રમાં રાખી નવી દૃષ્ટિથી આપણી જ સંસ્કૃતિનો પરિચય અને અનુભવ કરાવ્યો-જે એમનાં લખાણોમાં તો આપણે વારંવાર જાણ્યું જ છે. એમના ગ્રવચન ઉપર તો આખો લેખ લખાય પણ એ ક્યારેક બીજે સમયે. ગ્લોબલાઈઝેશન એટલે અતિથીસ્વાગત એવી નવી વ્યાખ્યા શીખડાવી. ધર્મ એક જીવતી જગતી અને પરિવર્તનશીલ વસ્તુ રહેવી જોઈએ અને તેને ચીલાના ખાડામાં ફસાયેલા દેડકા જેમ તો ન જ રહેવા દેવાય એવો સંદેશો પાછવ્યો. આપણા ધર્મગુરુઓને ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાની વાત એક જ ફબથી કહ્યા કરે જાણો કોઈ નવા વિચારો કરવાનું બાજુઓ મૂકી ન દીધું હોય! .... એ તે ભલા કેમ બને?

અને પછી ગુલાબી, રંગીલા અને બિલકુલ આંબર વિહીન ગુલાર આવ્યા. એમની ખુશનુમા પ્રતિભા સૌને હલાવી ગઈ, ડેલાવી ગઈ. "મોત સૌને આવે છે, જીવન થોડાને જ આવે છે..."

અને આટલા આનંદદાયક કાર્યક્રમ પછી એન્ટીફ્લાઈમેફ્લ્સ શરૂ થયું અને મૂડ ઊતારી નાખ્યો. પહેલાં, એક કલાકની એક મરાઠી નૃત્ય નાટિકા રજૂ કરી અને પછી એકાદ કલાક માઈકલ જેફસનની કોપી મારી એક નૃત્ય રજૂ કરવામાં આવ્યું. એના વિષે પણ બે શબ્દો કહેવાનું મન છે પણ આજે નહીં. બીજા મૂડમાં હોત તો કદાચ એ બસેમાં મજા આવત પણ તે દિવસે એ મૂડ નહોતો! બે વાંધા મુખ્ય છે.

એક તો આંગણે આવેલાં, આવાં કંઈ કેટલી સ્કિફ્ટિઓ પામેલા મહેમાનો માટે એક જ કલાક મળે અને સાહિત્યને લાગે વળ્ગે નહીં એવાં પાછળ આપણને બે કલાક મળે છે તેમાં મને સમયનો દુરૂપયોગ લાગ્યો. આવો લાભ ફરી ક્યારે મળવાનો? આવી અમૃત્ય તક આપણે એળે જવા દઈએ એ મને વધુ ખટકે. કંઈક અસ્થાને છે, કંઈ બેલ્લું છે, કંઈ સમતૂલા ગૂમાવી બેઠા છીએ તેવું લાગે છે.

બીજું, આના કરતાં વધુ સુરુચિ વાળું પીરસી શકાત. હું સમજ શર્કુ છું કે આપણાં મહેમાનોની સામે અમેરિકાનું પણ થોડું દેખાડી આપવાનું મન થાય. એ દેખાડવું જ હોય તો મુંઘ કરે તેવા સુંદર અમેરિકન કે ઇસ્ટ-વેસ્ટના નૃત્ય કે સંગીતના અવનવા પ્રયોગો અહીં થઈ રહ્યા છે. આપણાં યુવક-યુવતીઓને પૂછ્યું હોત તો સરસ યોજ શકાત. થોડી દૃષ્ટિ, થોડું સરસ કરવાની ભાવના અને સૂરજ જ જોઈએ.

મને આ છેદ્ધા બે કલાક નકામા વેડફ્લ્યા એવું લાગે છે. મહેમાનો ઉપર આપણી શી અસર પડી હશે તે તો કોઈને નિરાતે પૂછવા મળે અને પૂછવાની હિમત હોય તો ખબર પડે.

ગાંધીના બંદા

કિશોર રાવળી

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

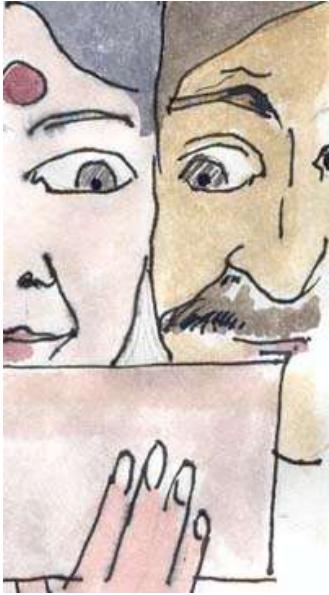
નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

કિશોર રાતન

૧

સામાન્ય રીતે તો બીજી ઔફ્ફિટોબર આવે તો પણ મને ગાંધી બાપુ યાદ ન આવે. પણ આ વર્ષે તો ખાસ યાદ આવી. તમે પૂછો કે 'ખાસ' શા મટે તો મારા સત્યના પ્રયોગોનો પહેલો પાઠ અમે કેમ ભણ્યાં એનું આ એક સચિત્ર બયાન વાંચો!

મારા ન્યૂ જસ્ટિના મિત્ર નૅટ પટેલ, નટિયો ફોર શૉર્ટ, અને તેની વાઈફ સૂ (સુવિધા) ખાંધે પીધે સુખી. ખાંધે દેશી અને પીધે અમેરિકન. નૅટ ધ્વે વકીલ અને મોટી કોર્પોરેશનમાં સારી પોઝિશને પહોંચેલો. જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ભડકો હોય તેમ કોર્પોરેશન હોય ત્યાં કાયદાની ચુગાલો પણ એવી જ અટપરી. એટલે નૅટ અને સૂ અશેમાં રહે! અને પૂરા અમેરિકન રંગોમાં રંગાયેલાં.

એક તો ધ્વે વકીલ એટલે માણસોને 'સૂ' કરવાનો ગજબનો હિમાયતી. એ કહેતો, "કોઈ માણસ આડો ચાલે તો એને ટેકાઝે લાવવાના બે ઉપાય. કાંતો પૈસે ટકે ખુલાર કરો કે મેથીપાક જમાડો! આપણે સંસ્કારી માણસો એટલે ગોડફાધરને શોધવા ન જઈએ અને આપણે કશું ગેરકાયદ કંઈ કામ કરવું નથી કે કરાવવું નથી એટલે ખાલી પહેલો માર્ગ જ ખુલ્લો છે. ઉપારીને કેર્લિસ મારો. કેસનું પરિણામ જે આવે તે પણ એની જિંદગી તો ખોરવી નાખો અને પરસેવે રેબજેબ કરી મૂકો. A man does not understand unless it hurts his pocket-book!"

"પાંચ પચીસની વાતમાં પ્રમાણિક રહેવું સહેલું છે. કસોટી મોટી રકમમાં જ થાય. લોકો ઈક્વેશન મારે 'આમની સાથેના સંબંધનું મૂલ્ય શું?' એ મૂલ્ય કરતા વધુ ફાયદો થતો હોય તો સંબંધને મારો ગોળી! એવાઓને પાઠ ભણાવવો જ જોઈએ. બેટો શીખી જાય લેસન! ગાળો દઈએ તો 'ક્યાં ચોટી ગઈ' એમ ખંચેરી નાખો, માઝી માગે એટલે પત્યું એમ ન ચાલવા દેવાય." નટિયાએ અમને બેઠી ઔફર આપેલી, "કોઈ તમને આડો આવે તે કહેજો આપણે પૂરો પાઠ શીખવાડી દેશું. એ પણ નૅટપટેલને મરે ત્યાં સુધી યાદ કરે..." અમે જરા ચેતતા રહેતાં જેથી ક્યારેય તેની કોઈ હડફેટમાં ન આવી જઈએ.

બાકી નટિયો રંગાલો માણસ. "અમેરિકા આવ્યા જ છીએ તો પછી અમેરિકામાં અમેરિકન થઈ જીવંસ." ભલેને દૂરથી જડબું, ચામું અને ચીપીને ઓળેલા વાળ જોતાં જ દૂરથી આ કોઈ દેશી લાગે છે એવો સંદેશો અચૂક પહોંચાડે! પણ એ તો અમેરિકાની ખૂબિલિટી છે ને? લોકો ગમે તેટલાં જુદા લાગે અને તો ય સૌ અમેરિકન કહેવાય!

નૅટ અને સૂને મૂવીજ ગમે. પણ ઈન્ડીઅન મૂવીજ તરફ ટિચું ચાડાવે, "બાલિશતા નરી બાલિશતા... લો આઈક્યુના, કાલ્યનિક દુનિયામાં વસતાં, અમેરિકન સપનાં જોતાં અને એનાં ડિસ્કો કરતાં, અહીની બધીજ 'ટેકેડન્ટ' ઈતરમવૃત્તિઓમાં મહાલતાં અને બાઈપાસ કરો કે ઓટોપ્સી કરો તો મહી ચોવીસ કરેટ સોનાનાં, હીરે જડેલાં શુદ્ધ ભારતીય ડેયાં નીકળે-એવાં અંકુસ્ટ્રા ટરેસ્ટ્રીઅલોની વાર્તાઓ થકવી નાખે..." એવી એવી વાતો કરે. ઈન્જિલશ મૂવીજ (ઇન્જિલશ એટલે અમેરિકન, આપણા ભૂતપૂર્વ શાસકો કબૂલ નહીં જ થાય એની ખાત્રી છે!) જ જોવાના.

બીજો ડાન્સિન્ગનો શોખ. દર શનિવારે નટિયો અને સુવિધા ડાન્સિંગ માટે નીકળી પડવાના, સુવિધા ડાન્સિન્ગમાં સુવિધા રહે એવો અને સૌ કુલ્કુલ્કસમાં તેને નિરખતાં રહે એવો ડ્રેસ પહેરે, નટિયો માઈકોસાઉન્ડના M.S.N.ના પતંગિયા જેવું રંગબેરંગી, છેલબટાઉ ટી શર્ટ પહેરે અને પછી બસે કોઈ સારાં રેસ્ટોરંટમાં જમવા જાય, સાથે નાક જરી ભીનું થાય તેટલાં એક બે ડ્રિફ્સ પીએ અને પછી કોઈ ડિસ્કોમાં અરદી રાત ગાળે.

અને બીજો એક મોટો શોખ ગેમ્બલિંગનો. અંટલાંટિક સિટીમાં જઈ સ્લોટ મશીન પર જઈ થોડા પૈસા ગુમાવવામાં મજા માણે! ઘણી ઘણી વાર 'ખાંશાશાશ' કરતો પૈસાનો ઢગલો થાય અને ફરી પાછો સ્લોટ-મશીનમાં ઓરાઈ જાય. સરવાળે ખોટની ખોટ! એવોજ ધરખમ નાદ લોટરીનો. નવી લોટરી નીકળી નથી અને એમણે લીધી નથી. એ અખૂટ શ્રદ્ધાલી માનતો કે 'ન રમો તો ન જીતો' અમે વસીએ જરા સોએક માઈલ દૂર, કનેક્ટિક્ટમાં, બીજા સ્ટેટમાં. ઘણી વાર અમને કહે કે આપણે ભાગમાં લોટરી રમીએ. પણ અમને પૈસા ગુમાવવાની ગેરન્ટીવાળી વાત માફક ન આવે એટલે કદી કોઈ ઉમળકાથી કે ઉત્સાહથી એમને જવાબ આપેલો નહીં. રૂબરૂ કે ફોન પર વાત કરીએ ખાલી એક કે બે નંબર માટેજ કેટલા મિલીઅન્સ કમાતા ચૂકી ગયાં એ તેમની પાસે સાંભળવા મળે અને કેટલાં પચીસ-પચાસ અમે બચાવ્યા તેનો એક અવ્યક્ત આનંદ માણીએ.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

કિશોર રાવળી

10

એક ગુરુવારને દિવસ, દિવસ તો ન કહેવાય કેમકે રાતના નવ વાગ્યા હતા, ફોન આવ્યો. પ્રસ્તાવના વગર જ શરૂ કર્યું, "પાવરબોલમાં આ વખતે એકસો પચાસ મિલીઅન્સનું પ્રાઈઝ છે ખબર છે?"

"પાવરબોલ એટલે?" નરી અજ્ઞાનતાનું પ્રદર્શન જ કહેવાયને!

"ન્યૂ યોર્ક સ્ટેઇટની મોટી લૉટરી છે. એમાં ક્યારેક કોઈ જીતનાર ન નીકળે ત્યારે આગળના અઠવાડિયાનું ઈનામ બીજા વખતે ઊમેરાય, જેવું આ વખતે થયું. મોટો અમાઉટ હોય ત્યારે લોકોનો દરોડો પડે છે. અહીંન્યુ જર્સીના સ્ટેઇટમાં 'સ્વદેશી લોઝો' વાપરવાની ચળવળને લીધે અહીંની વેચવાની મનાઈ એટલે લોકો ગાડીઓ ભરી ભરી બીજા સ્ટેઇટમાં જઈ પાવરબોલની ટિકિટો લાવે છે. તમે તો આમાં માનતા નથી પણ અમારી લાચારીને લીધે અમારે છૂટકો નથી એટલે તમને તકલીફ આપવી પડે છે. અત્યારે જઈને વીસેક ડૉલરની લૉટરી લઈ આવો, આપણે ભાગમાં. હું પૈસા આપી દઈશ. આજે છેલ્લો દિવસ છે" અવાજમાં પાર વગરનો ઉત્સાહ અને જુસ્કો હતાં.

અમે તો રાતના કપડાન-નકપડાનમાં આવી ગયા હતાં. મેં લૂલો બચાવ કર્યો, "અમે તો પાયજામામાં આવી ગયા છીએ."

"એટલે અમે લૉટરીની ઈન્ફો લાવી આપીએ અને કપડાં બદલાવવાં અમારે આવવાનું?" સૂઅ ટકોર મારી.

"લૉટરી કેમ લેવાય એ મને ખબર નથી."

"અરે બબલાભાઈ, જેમ સ્ટોરમાં જઈને અંપલ લો કે ટોઈલેટ પેપર લો તેમ. જઈને કહેવાનું કે આટલા ડૉલરની પાવરબોલની ટિકિટો જોઈએ છીએ. એક કૂપનમાં પાંચ ડૉલર રમવાની સગવડ હોય. પાંચ મોટાં ખાનામાં રેપન નાનાં નાનાં ખાનાં હોય. એ નાનાં ખાનામાં એકથી રેપન સુધીના આંકડાઓ લખ્યા હોય એમાંથી છ આંકડા પસંદ કરી તે ખાના શાહી કે પેન્સિલથી કાળા રંગે ભરી દેવાનાં. કૂપન ભરી પાછું આપો. એને મશીનમાં નાખે એને મશીન કાયદેસરની રસીદ આપે એમાં સ્ટોરનું નામ, ખરીદીનો સમય અને તારીખ છ્યાઈને આવે અને સાથે તમે પસંદ કરેલા આંકડાઓ છપાયેલા હોય. એ રસીદ રાખી મૂકવાની.

"તમારે નંબર સિલેક્ટ ન કરવા હોય તો કમ્પ્યુટરને આંકડા પસંદ કરવાનું કહેવાય. એ પોતે સિલેક્ટ કરેલા આંકડાઓવાળી રસીદ છાપીને આપશે. વીસ ડૉલરમાં પાંચ પાંચની ચાર કૂપનો મળે. એ લાવીને બસ ઘરે જતાં રહેવાનું. એ પાંચ ખાનામાંથી કોઈ પણ એક ખાનાના નંબર વિનિંગ નંબર નીકળે તો એ પ્રાઈઝ તમારું. રસીદ લઈને કોઈ પણ જાય એટલે તેમાંથી ટેક્સ કાપી હમે હમે પૈસા મળવાનું ચાલુ થાય."

"જીત્યાં કે નહીં એ કેમ ખબર પડે? ક્યારે? કેવી રીતે ખબર પડે કે આપણે જીત્યાં?"

"દર શુક્રવારે ટીવી ઉપર ABCની ચેનલ પર ક:પ૦ વાગે સાંજે મશીનથી આંકડા ચુંટાય. તમે આપેલી સિરીઝ આવે તો લૉટરીવાળાને ફોન કરીને ખબર આપવાના. પણ એ માથાકૂટ અમથી કરો છો. બસ, એક વિનિંગ નંબર લાવી દોને પછી એને તમારી સાથે જ છીએ ને. બધું નટુ સંભાળી લેશે."

આગ્રહને વશ થઈને, થોડું કષ વેઠી અમે તેયાર થયાં અને ઊપર્યાં પાડેશની ડેલીમાં, ડેલિકેટએસેન! વીસ ડૉલરમાં પાંચ પાંચ ડૉલરની ચાર પત્રિકાઓ આવી. બેમાં મેં અને બેમાં અમીએ નંબરો લખ્યા. પાવતીઓ પૈસા સાથે કાઉન્ટર પર આપી. ડેલીવાળાએ એ પત્રિકાઓ મશીનમાં નાખી અને ખટાખટ એની માહિતી કંઘ્યુટરમાં નાખી દીધી. સમય સાથેના સિક્કા મારેલી એ પત્રિકાઓ પરત કરી.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાતન

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

11

અમી કહે, "આપણે નૅટને ફોન કરી નંબર આપી દઈએ? ટીવી ઉપર જોતાં એ ચેક કરી શકે ને!"

મેં કહું, "એક ઈ-મેઇલ મોકલી આપું જેથી વાંચવું સહેલું પડે અને એક રેકર્ડ રહે. કોઈને આપણી ઓનેસ્ટી પર શંકાનું કારણ ન રહે." આઈડીઆ સર્વાનુમતે પાસ થઈ ગયો અને મેં પાવરબોલની લોટરીની વિગતો ડબલયુક કરીને તેમને મોકલી અને સાથે જણાવું કે આપણે ચાર જણાએ સરખી ભાગીદારીમાં આ ટિકિટો બરીદી છે. લોટરી પર શંકાથી જોનારા અશ્રદ્ધાળું અમે તે રાતના સુંદર સપનાંઓ રાચ્યાં.

બીજી સાંજે બે કટોરીમાં વનીલા આઈસકીમ પર એલચીનો ભૂકો ભભરાવી, દેશીકરણ કરી ટી.વી. સામે બેઠાં. અને વિજયી નંબરો કાગળ પર લખી લીધા "૨ ૧૨ ઉદ્ ૨૮ ૭ અને ૩૨". પછી પેલી સ્લિપ સાથે સરખાવ્યાં અને ખાની થઈ કે પેસા પડી ગયા.

ફોન કર્યો. સૂચે ફોન લીધો, "હું પણ એજ જોઈને બેઠી. આઈ નો, પણ નિરાશ ન થતાં. આવું તો ઘણી વાર થાય તેમાં હિંમત હારવી ન પરવે. ધીરજ ન ખોતાં. અમારા ભાગના દસ ડૉલર મેઇલમાં મોકલી આપું છું" કહી ખુશનુમા અવાજે આશાસન આપ્યું.

વાત થાણે પડી-બે ત્રણ અઠવાડીના સુધી. ફરી ફોન આવ્યો કે ૧૧૦ મિલિઅન્સની લોટરી છે. ફરી અસ્તિવસ્ત અવસ્થામાંથી સજઘક્ક થઈ ઉપર્યું ડંલીએ, ફરી આંકડા ધૂંટ્રાં, ફરી કૂપનો લર્ડ મલપતા ઘેર આવ્યા અને ફરી બીજે દિવસે મો વકાસી બેઠાં.

બે ચાર વખત તો આમ ચાલ્યું. રસ ઓછો થતો ચાલ્યો. એમાં એક વખત 'પિછલી રાત' વહેલી ઊગી અને ફોન રણક્યો. "બસો વીસ મિલિઅન્સની પાવરબોલ છે. જાઓ લઈ આવો" કહી નેટ ફોન મૂકી દીધો અને ટૂંકે પતાવ્યું. અમારે ટૂંકે નહોતું પતાવવું એટલે અમારી લોટરી કરતાં ખૂબ જ આનંદદાયક પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખી.

ઉછળતી ઊર્ભિઓ જરા શાંત થઈ, જીવનની વાસ્તવિકતાનો જ્યાલ આવ્યો અને ઘડિયાળમાં અગિયાર વાગવા આવ્યા હતા, હજુ ડંલી ખુલ્લી જ હશે પણ સાંનિધ્ય છોડવાનું મન નહોતું થતું. સામાન્ય રીતે અમી અમારા બેમાં વહેલી સ્વર્ણ થઈ જાય, અને થઈ ગઈ. એણે તુકો લગાડ્યો. "કંઈ લોટરી લાગવાની નથી. ઈમેઇલમાં કંઈ ઘડીને કટિપત નંબરો મોકલી આપને."

અમીએ મને ભાવતું કહું એટલે કંઘૂટર સળગાવી ચાલુ કર્યું. મનમાં ઊગ્યા એવા આંકડાઓ લખી નાખ્યા, 'સેન્ડ' બટન દબાવ્યું. ટેવ મુજબ કાગળ પર એક કોપી પ્રિન્ટ કરી કાગળ ફિજ પર ચિટકાડી. કંઘૂટર બંધ કરી સંસારીના સુખનાં મુગધભાવમાં ફરી ગરકાવ થઈ ગયાં.

બીજે દિવસે અમે તો ભૂલી ગયાં હતાં પણ સાંજે ૫:૫૮ વાગે સૂનો ફોન આવ્યો, "હેઈ ગાંડિયાઓ, કંઈ ખબર છે? વી આર રિચ! આપણે બસો વીસ મિલીઅન બનાવ્યા. ચોથી લીટીના નંબરો પફેક્ટલી મેચ થાય છે. કમ ઔન ઔવર, હું શેમેઇનની બોટલ હંડી કરવા મુકુ છું. તમે પેલી પાવતીઓ લઈને આવી જાઓ એટલે નૅટ બધી ફોર્માલિટી સંભાળી લે. કાલે શનિવાર છે, સોમવારે નોકરીમાંથી રાજીનામું આપવાની તૈયારી કરજો. અને..." થોડું અટકી ટિખળ કરી, "...અને અમારા દસ ડૉલર અમારા એકસો દસ મિલીઅનમાંથી કાપી લેજો. વી આર વેઈટિંગ...."

અમી ધોળી પૂણી જેવી થઈ ગઈ અને તેની પાછળની દીવાલ પરના અરીસામાં મારું મો અખાડી આકાશ જેણું કાળું ઘબ થઈ ગયું લાગ્યું. "દાર્ય માર!"

ગાંધી બાપુ સાચા હતા. સત્ય એક જ સાચો માર્ગ છે... એ સિવાય દુઃખ અને હૈન્ય!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

12

ઈતિહાસાલાસ!

ઉરનિશ જાની

(મારો મમરો: નવા ચશ્મે ઈતિહાસ નિહાળવાનો આ પ્રયોગ દર્શાવે છે કે ફી પ્રેસનો પાવર કેવો છે! ફી પ્રેસ વહેલું શોધાયું હોત તો હાઈઝનબર્ગ પ્રતિપાદન કર્યું કે માપવાના કાટલાંથી, મપાતી વસ્તુઓમાં પણ કાયાકલ્પ થાય છે તેમ, ઈતિહાસના રંગો જૂદાં પૂરાયાં હોત. મામલો વિચારવા જેવો છે. લેખકે લખાણમાં ફાસ્ટ-ફૉરવર્ક લાવી કંટાળા જનક લડાઈઓના અહેવાલમાંથી આપણાને બચાવ્યા છે એની નોંધ લેશો. કિશોર રાવળી)

કહેવાય છે કે મહભૂમદ ગજનવીએ સોરાષ્ટ્રના પ્રભાસ પાટણના સોમનાથ મંદિર ઉપર સતત વાર ચઢાઈ કરી હતી અને દરેક વખતે મંદિર તોડ્યું હતું-લૂંટ્યું હતું. આ ઘટનાને ધાર્મિક રીતે નહીં પણ ઐતિહાસિક રીતે તપાસીએ!

આજથી હજાર વરસ પહેલાં સોમનાથનું મંદિર સુવર્ણનું હશે, ભવ્ય હશે એટલે જ કદાચ આ યવને મંદિર પર વારંવાર હુમલા કર્યા.

ખરેખર સતત વાર હુમલા કરવા જેવું એવું તો શું હશે? જો સતત વાર મંદિર તોડ્યું હોય તો સતત ચઢાઈ વખતે ભીમદેવ અને મહભૂમદ ગજનવીની માનસિક સ્થિતિ કેવી રહી હશે? પ્રજા પર શી અસર થઈ હશે? પહેલી ચઢાઈથી સતતરમી ચઢાઈને ચકાસીએ!

પહેલી વાર બાણાવળી ભીમ લદ્દ્યો, હાર્યો. પોતે અને પોતાના સરદારની હારવા પાછળ કઈ કઈ ભૂલો થઈ હતી એ એણે રાજ્યના લોકોને સમજાયું; હવેથી ચૌલાદેવી જેવી નૃત્યાંગના સાથે સમય ગાળવા કરતાં પોતાના તાતાં તીર તીણાં કરશે એવું વચ્ચન આપ્યું. પૉલિટિક્સ તારે પણ જીવંત હતું!

બીજી વાર પણ તે અને તેના માણસો ઊંઘતા જડપાયા. તેણે જાહેરનામું બહાર પાડ્યું કે જો તે યવન પાછો ચઢી આવશે તો તેને જીવતો મારી નાખવામાં આવશે.

નવો ફેરફાર એ કર્યો કે ચૌલાદેવી અને બીજી નૃત્યાંગનાઓને ભીમદેવે સંતારી દીધી. લોકોએ પત્નીને પિયર મોકલી દીધી-કદાચ એ ગ્રીજ વાર ચઢી આવે તો? યવન હવે નહીં આવે એવી ભવિષ્યવાણી કરવાવાળા જોખીઓ પણ અદૃશ્ય થઈ ગયા. અને યવન ગ્રીજ વાર ગ્રાટક્યો.

ગ્રીજ વખતે ભીમદેવે લોકોને રાજ્યની ટોપ સિકેટ હોમલેંડ સિક્યુરિટીની વાતો કહેવાનું માંડી વાયું. અને બ્રાન્ડ ન્યૂ નવું મંદિર બનાવવામાં આવ્યું. પહેલાંના કરતાં પણ વધુ ભવ્ય. તેમ છતાં ઓઈએ તેને 'ભીમદેવ ગાડા'નું ઉપનામ ન આપ્યું. મહભૂમદ ગજનવી પાછો ચઢી આવ્યો. અને મંદિરનું સત્યાનાશ વાયું. આ ચોથીવારના હુમલા પછી પૂજારીઓનેનું એક મંજળ રાજ ભીમદેવ પાસે આવ્યું. "મહારાજ, આપણો આ ટેમ્પલ બનાવવાનું છોડી દઈએ તો કેવું? આપણે ટેમ્પલ બનાવીએ છીએ અને પેલો તોડી નાખે છે." પૂજારીઓમાંના એકે આઈડીઆ લડાવ્યો. "મહારાજ, આપણે પાટિયાનું મંદિર બાંધીએ તો કેવું? છોને તોડી નાખે. આપણે બીજે વરસે તોડવા પાછું નવું બનાવી આપશું, સસ્તું પડશે, સહેલું પડશે." ભીમદેવે ન માન્યું અને મંદિર ફરી બનાવડાવ્યું અને મહભૂમદે પાંચમી વાર મંદિર તોડ્યું.

છઢી ચઢાઈ વખતે ભીમદેવ બાણાવળી મહભૂમદની છાવણીમાં પોતે ગયા અને જણાવ્યું કે, "જ્યારે આવતા વરસે આપ આવો તો હું પ્રભાસપાટણમાં નહીં હોઉં. મારે મારા ભાઈની દીકરીના લગનમાં લાટ પ્રદેશમાં ભરુય જવાનું છે નાગી યૂ નો વ્હેર ઘ ટેમ્પલ ઈજ-- જઈને તોડી આવજો, મારી ગેરહાજરીમાં થોડા ઘણા મારા સરદારો આપની સાથે યુદ્ધ કરશે. ખોટું ન લગાડતા. તમે જ્યારે આઈમી વખત આવશો તો મળીશું."

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

કિશોર રાવળી

13

બીજે વરસે ભીમદેવની ગેરહાજરીમાં ખાલી ખાલી લડાઈ થઈ. રામલીલાના ખેલમાં રામ રાવળાની લડાઈ થાય છે તેમ. મહભ્રમદ ગજનવી પણ ખાનદાન હતો. ભીમદેવની ગેરહાજરીમાં તેને લડવાની મજા ન આવી. આઠમી લડાઈ વખતે મહભ્રમદ ભીમદેવને અગાઉથી સંદેશો મોકલાવ્યો હતો. હવે બસે વચ્ચે એકેમેક માટે ખુસસ ઓછું થયું હતું. ભીમદેવે મહભ્રમદ ગજનવીને કહ્યું કે, "આ મારો ભાઈ ભરૂચ રહે છે પણ આ આઈ વરસમાં એક જ વાર મણ્યો. જ્યારે તમે સેંકડો જોજન દૂર રહેવા છતાં દર વરસે મળવા આવો છો. યું આર માઈ ન્યૂ ફેન્સિલી."

પછી તેમણે કસુંબાપાણી કર્યા.

ભીમદેવે એમ પણ કહ્યું કે "મહભ્રમદભાઈ, ભારતમાં ઘણાં બધાં મંદિરો છે. ત્યાં પણ જવાનું રાખો અને એકાદ વાર અમને બ્રેક આપો, પોરો ખાવા ધો.

"દ્વારકા જવાનું રાખો. તે પણ સોનાની નગરી છે. મહભ્રમદ નવમી વાર નહીં આવવાનું વચ્ચે આપ્યું. તેમ છતાં ભીમદેવને ખબર પડી કે મહભ્રમદ ગજનવી તો પ્રભાસ પાટણના પાદદરે આવીને ઊભા છે.

મહભ્રમદ ગજનવીએ શરમિંદા થઈને ભીમદેવને કહ્યું, "માફ કરશો, વચ્ચનભંગ કરવા બદલ. જવું હતું તો દ્વારકા. પરંતુ જૂનાગઢથી બસે મંદિર તરફ જતાં રસ્તા ફંટાણા હતા. ઘોડા એટલા તો ટેવાઈ ગયેલા છે કે સીધા તમારે દ્વાર આવીને ઊભા રહ્યા." ભીમદેવે કહ્યું, "અમે ય ઘોડાને સમજીએ છીએ.. હવે આવ્યા જ છો તો મંદિર તોવીને જાવ."

મહભ્રમદ ગજનવી સતતર વાર ગુજરાત પર ચઢી આવ્યો. જો એ હક્કિકત હોય તો, આ યુગમાં સતતર વર્ષમાં એક દિવસની મુસાફરીનો મામલો હોવાં છતાં આપણે અમેરિકાથી ભારત સતતર વાર નથી જઈ શક્યા તો તે જમાનામાં લાખનું સૈન્ય લઈ પગપાળા હજાર માઈલ આવતાં જતાં મહિનાઓ લાગે તેમ સતતર વાર કરવું. વૉટ ઈઝ રોંગા વિથ ડિસ પિફ્ફચર? પરંતુ ઈતિહાસ ખોટો ન હોઈ શકે.

મહભ્રમદ સેનાપતિને બોલાવ્યો. કહ્યું કે, "ચઢાઈ કરવાની તૈયારી કરો."

સેનાપતિ કહે કે "આ વરસે કયાં જઈએ છીએ?"

મહભ્રમદ કહે "સોમનાથ લૂંટવા."

સેનાપતિ કહે, "અગેઈન? આપણા સૈનિકો ગુજરાતથી હવે કંટાળ્યા હશે. આ વખતે મથુરા જઈએ તો કેવું?"

મહભ્રમદ કહે, "જે લોકો ગુજરાતથી થાક્યા હોય તેમને મથુરા મોકલો અને જેમને ગુજરાત ફાવી ગયું હોય તેમને મારી સાથે ગુજરાત આવવા દો."

સેનાપતિ થોડી વારમાં પાછો આવે છે. "જહાંપનાહ, સૈનિકો બધા ગુજરાત જવા રાજ છે, કારણ કે ત્યાં બહુ મોટી લડાઈ નહીં થાય તેની ગોરન્ટી છે. ઘણાને પોતાની પત્નીઓ માટે, માશુકાઓ માટે પાટણના પટોળાં અને વાસણોની કરીદી કરવી છે."

મહભ્રમદનું લાખ માણસનું લશ્કર રાજસ્થાનમાંથી પસાર થાય. રાજસ્થાનના લોકોએ નોંધ્યું કે મુલતાનના દરેક સૈનિકે લાંબા લાંબા બ્લિક્ટ ઓડ્યા છે. "ઓ અફધાનભાઈ, તમારા બ્લિક્ટ વેચવાછે?"

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

14

અફધાન સૈનિકોને લાગ્યું કે વેપારની સારી શક્યતા છે. હવે તો રાજ્યસ્થાનના લોકો પણ મહભ્રમદ્ભાઈનું લશ્કર પોતાના ઘર પાસેથી કૂચ કરે તો સારું એવું ઈચ્છતા હતા.

મહભ્રમદ ગજનવીએ પ્રભાસપાટણ પર સતત વાર ચઢાઈ કેમ કરી તેના કારણ તપાસીએ.

કદાચ એમના ફાધરને વચન આપ્યું હોય કે જીવનમાં જેટલાં યુદ્ધ કરીશ તેમાં જીતીશ.

કદાચ એમના ફાધરે ફીક્રવન્ટ ફ્ર્લાયર જેવી, ફીક્રવન્ટ રાઇડર યોજના બનાવી હોય.

કદાચ ઘરમાં પત્નીના ગ્રાસથી બચવા માટે બહાર યુદ્ધ કરવા જવું સારું. સફળતા મળવાની શક્યતા તો ખરી!

અથવા પત્ની ખૂબ જ વહાલી હોય એટલે સેંકડો માઈલથી પણ કામ પતાવીને પત્ની પાસે થોડું સુખ ભોગવવા ધેર આવે.

ઈતિહાસ કહે છે કે મહભ્રમદ ગજનવીએ પ્રભાસપાટણના સોમનાથના મંદિરને તોડવા સતત વાર ચઢાઈ કરી હતી. વાત માન્યામાં ન આવે. બની શકે કે ઈતિહાસકારનું ગણિત કરાયું હોય અને સાતના સતત થઈ ગયા હોય. સાત વાર સાચું હોય તો પણ મહભ્રમદ અને ત્બીમટેવના મગજ ત્પાસવાની જરૂર છે.

મહભ્રમદ અઢારમી વાર કેમ ન આવ્યો? સતતરમી વાર તેને ખબર પરી કે શિવલિંગ સોનાનું નથી પરંતુ પત્થર ઉપર સોનેરી રંગ કરીને આ લોકો આપણને ઉદ્ધૃત બનાવે છે. જો પત્થર જ તોડવા હોય તો ઘર આંગણે ના તોડીએ?

કાંતિકારી શોધ!

કિશોર રાવળી

(ઈટરનેટની મહેરબાનીથી...)

આજે એક અદ્ભુત શોધની વાત કરું: ન તારના દોરડાં, ન વીજળી, ન છાશવારે બેટરીઓ બદલવાનાં લફડાં! અને વાપરવામાં એવી સહેલી સટ કે એક બાળક પણ આસાનીથી વાપરી શકે. કદ નાનું એટલે ગમે ત્યાં, દરિયા કાંઠે, જંગલમાં, ભોમિયા વિના કુંગરોમાં ભટકતાં, લઈ જવાની સરળતા. અને છતાં એક સીડી-રોમ જેમ તરેહ તરેહની, રંગબેરંગી વાતો, માહિતી, લેખો, કવિતાઓ, વાર્તાઓ સમાવી શકે. એની રચના અને ઉપયોગ સમજાવું.

અનુક્રમે ગોઠવેલાં, દરેક પાને હજારો 'Bits'ની માહિતી (Text અને graphics, black-and-white કે રંગોમાં) આપતાં સેંકડો પાનાંઓ સાથે બાંધી રાખવામાં આવે bindingને લીધે પાનાંનો કમ કાયમ જળવાઈ રહે છે. એકેએક પાનું પર્યાવરણના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ફરી વાપરી શકાય એમ recycle થઈ શકે.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

15

પાનાંની અપારદર્શકતાને લીધે બસે બાજુ પર માહિતી પીરસી શકાય છે જેથી અરધા ખર્ચે બમણી માહિતી આપી શકાય. આ માહિતી મશીન વગર scan કરી સીધી મગજમાં ઉતારી શકાય છે. માનવ-મહિતી વયેનું સૌથી efficient interface ઉપલબ્ધ કરે છે.

'ફોન્ટ' download કરી install કરવાની કોઈ હજામત નહીં અને કોઈ પણ ભાષામાં વિચારો પ્રસ્તુત થઈ શકે. તમે વાક્ય જમણોથી ડાબે કે ડાબેથી જમણો, ઉપરથી નીચે અને જો કોઈ નવી ભાષા નીચેથી ઉપર જતી યોજો તો એ પણ કષ વિના વપરાય.

એક આંગળીના હળવા સ્પર્શથી એક પાનાથી બીજે પાને લઈ જાય છે. ગમે તે સમયે, ગમે તેટલા સમય માટે ફિટ ખોલી, વાંચી અને ફરી અકબંધ મૂકી શકાય છે. Access તદ્દન random હોવાથી તમે આગળ પાછળ ગમે ત્યાં જઈ શકો છો અને ગમે તે પાને જવાનું સહેલું બનાવે છે.

કમ્પ્યુટરની જેમ કદી crash ન થાય. scrollbar કે mouse, ફ્લિલાટ key-sequence એ બધાં તો હવે ભૂતકાળની વાત થઈ જશે.

'અનુકમ' તમને તેના જુદા જુદા વિભાગમાં જવાની સરળતા આપે છે જ્યારે index તમને keyword searchની આસાની કરી આપે છે અને ચાહો તે માહિતી ખોળી કાઢવાનું સહેલું કરી આપે છે.

જ્યાં સુધી વાંચેલું ત્યાંથી ફરી, યોસ પાને જઈ આગળ વધવા માટે bookmark વપરાય છે જેને માટે કોઈ પણ કાગળની કાપલી, આવેલી ટપાલનું પત્રું કે કવર, ચેશમા, પેન્સિલ ગમે તે વાપરી શકાય છે. અને જેમ એક માપના ઘોતિયા નાના મોટા ગમે તેને ફિટ થાય તેમ એક bookmark જુદા જુદા મેન્યુકેફ્લ્યુરરોની પ્રોડક્ટ પર વાપરી શકાય છે.

તમને ગમતાં, વિચાર કરી મૂકતા, પ્રશ્નો જગાવતા ફકરાઓ બહુ સહેલાઈથી તમે કાયમ માટે તમને ફાવે તે પદ્ધતિથી નોંધી શકો. જુદા જુદા રંગો, માર્કર, હાંસિયામાં નોંધો, પ્રશ્નો વગેરે ભવિષ્ય માટે ટપકાવી શકાય.

એવી નોંધો માટે 'Portable Erasable-Nib Cryptic Intercommunication Language Stylus' (P.E.N.C.I.L.)નો પર્યાય વાપરો. જેમ ટેપ ભૂંસી શકો તેમ લાખેલી નોંધ ભૂંસી શકો છો-મૂળ માહિતીને અંગીશુદ્ધ રાખીને.

આ સસ્તી, ટકાઉ, સરળ અને આસાનીથી સાથે લઈને ફરી શકો એવી આ શોધ આવતી કાલની Information Technologyના છરીદાર તરીકે આપકા યુગમાં આવી રહી છે અને નવા નવા સર્જકોને તેમની કૃતિઓ જગત સમક્ષ મૂકવા મેરે છે.

આ નવી શોધને શું નામ આપવું એની મોટી ગડમથલ ચાલે છે. કોઈ નવાં સૂચનો હોય તો મોકલી આપશો?

સત્યની શોધમાં

પેટ્રોલના ભાવ: ઘણાં લોકો ડેબતાઈ ગયા છે. સમજ નથી પડતી કે આજે પેટ્રોલ આટલું બધું મોંધું કેમ થઈ ગયું છે. મૂળભૂત કારણ તો સપ્લાય અને ડિમાન્ડ. પેટ્રોલનું તળિયું નીચે ગયું એટલે ભાવ આસમાને ચે જ એ સમજાય પણ એમ કેમ થયું? કારણ સાવ સાંદું જ છે. કોઈએ તેલની

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

૧૬

સપાટી ચેક જ ન કરી. ચેક ન કરવાનું કારણ માત્ર ભૌગોલિક જ છે. ઓર્ડર આલાસ્કા, કેલિફોર્નિયામાં અને ઓક્લાહોમામાં અને તેલની ઉડાઈ માપવાની ડિપસ્ટિક વોશિન્ગાટન ડી.સી.માં!

બહોળા અનુભવથી મળેલાં સત્યો.

૧. જુલાબ અને ઊઘવાની દવા એક જ દિવસે ન લેવી
૨. શોખ અને વેલછા વગ્યે તફાવત બહુ જ સૂક્ષ્મ છે.
૩. જે લોકો ધરમ વિષેના પોતાના વિચારો તમને સંભળાવવા માગે છે તે તમારા વિચારો સાંભળવા જરા પણ તૈયાર નથી.
૪. ચચ્ચાની ધાર ચકાસવા જીબ ન વાપરવી.
૫. સૌથી અમોઘ શર્ણ અફવા છે
૬. આપણને સજ્જન લાગતાં લોકોને નોકર, માળી, રસોયા સાથે તોછડાઈથી વાત કરતાં જુઓ તો ભરમાઈ નહીં જતા.
૭. નવું કરવા જતાં નિષ્ણાતોથી બીવું નહીં. યાદ રાખજો કે નવું કરવા નોઆંએ હોડી બાંધી, નિષ્ણાતોએ ટાઇટનિક બનાવી.
૮. પાણીમાં આલ્કોસેલર નાખી પીવાય, આલ્કા મૌંમા નાખી પાણી ન પીવાય!

દૂરંદેશી (ફોન પણ સાંભળેલી એક વાત).

ડેફટરોને મળતાં જ લોકોને મફત સલાહ લેવાનું મન થઈ આવે છે અને એવી માગણીઓને પહોંચી વળવાની શક્તિ પણ એમનામાં હોય છે. પણ એક ઉર્મિયોલોજિસ્ટ (ચામડીના રોગોના નિષ્ણાત) જ્યારે જ્યારે અમારા મોટાભાઈ પાસે આવે ત્યારે શરીરની બધી પીડાઓ એક પણી એક, એક પણ ભૂલ્યા વગર એમની પાસે રજુ કરે. અને સાથે મોટાભાઈની પૂરી ઊલટતપાસ લેતાં જ્યા. મોટાભાઈ બહુ સ્વરસ્થતાથી અને અમે અકળાઈ જઈએ એટલી ધીરજથી ચલાતી લે. એક વખત મેં પૂછ્યું, "આ માણસ લોહી પીએ છે. કાઢી મૂકેને સાલાને."

"ભાઈ, ક્યારેક આપણને ખરજવું થાય ત્યારે કામમાં આવશે. ત્યારે બધું વ્યાજ સાથે વસૂલ કરી લેશું!"

માધવની મહેસુલ

સુધાકર શાહ

(મારો મમરો: સૌ દેવોમાં કોઈ માનવની સૌથી નજીક હોય તો એ કૃષ્ણ છે એટલે કૃષ્ણની વાત કોઈ લખી મોકલે એટલે મારાથી અહીં મૂક્યા વિશ્શન ન રહેવાય. કિશોર રાવળી)

આપણે બધાં કૃષણે જાણવા મથીએ છીએ.

એ રાધા કે મીરા સિવાય બીજા કોઈનેય મળ્યા નથી.

એમનું ભાવભર્યુ હૈયુ ઉછીનું લઈએ તોજ

આપણાને કૃષણનું સંગીત અને સંવાદિતા માણવા મળે.

મુસ્લીમ કવિ રસખાને વ્રજ જોયું નથી, પણ એને ત્યાં અવતાર લેવો છે -

મનુષ્ય રૂપેહોય તો ગોકુલ ગામકે જવારન,
પશુ તરીકે મળે તો નંદકી વેનુ મન્જારન,
અને પક્ષી થવાય તો કાલિદી કૂલ કંઠબકી ડારન.

સૌથી વધારે તો -

પાહન હો તો વહી ગિરિકો,
જો ધર્યો હરિદ્રા પુરન્દર ઢારન.

આ કૃષણ પણ ઓછી માયા નથી. એની સાથે હસી પણ શકાય અને હઠીલા પણ થવાય, રમતે રમાય અને રીસામણા પણ લેવાય. આ તો અધવચાળે જીવનના નિયમ પણ બદલી નાખે એવો છે! કવિ બિંદુનું કાવ્ય છે - જેનું ધ્યાન ધરીને સુરેશ, દીનેશ, ગણેશ, કે મહેશ પણ એનો પાર પામી નથી શકતાં, એવો એ કૃષણ -

ત્યાકો બ્રિજકી છોરીયાં છલિયાભર છાછ પર નાચ નચાયે....
ઉસકો જવાલ સભા મંડલમે ગેંદ ઉછલતે દેખા.....
ઉનકો બ્રિજકી કુજ ગલીમે કંટક પથ પર ચલતે દેખા.....
ઉસકો મા યશોદાકે ભયસે અશ્રુબિંદુ દૃગ ઢલતે દેખા.

કવિએ પોતાનું નામ કેવી અદાથી છેછી લીટીમાં ગોઠવી દીધું છે! કવિએ એની સાથે મસ્તી કરે. સુરેશ દલાલે લખેલું

મારી ગાગર ઉતારો તો હું જાણું
કે રાજ તમે ઊચક્યો'તો ખાડને.

પણ આજનો કવિ તો બેધડક પુછે છે -

ગોવર્ધન?
લે આ બાળકનું દફતર ઊચકાશે?

લખે છે ઉદ્યન ઠક્કર -

તે વાંસળીના સૂર રાધા માટે વગાડ્યા,
પણ અમારે તો છે વખતના વાંધા.

આંખુંની પથરાળી ઘરતીમાં,
વૃદ્ધાવન, ગોકુળ ને ગોવર્ધન ક્યાં વાવીએ?

પૂઢ્યાં ચીર, એમાં માર્યો શો ભીર?
એનું કારણ, ઈ રાજની રાણી.

અરે નજરે કેમ ના ચઠી

અમે આ ખેલા જીવતરની માંડેલી?

ટાંકા તૂટે,
દોરા ફૂટે,

ને કરવાના રોજ સાંઘા.

કવિઓ આ રાધાજીનું યે પરિવર્તન કરી નાખે છે અને વિટંબણા કૃષ્ણને માટે ઊભી કરે છે!
ક્યારનો કહું છું બૂમ પાડી પારીને
રાધા, રાધા, જરા થોબ તું.

યમુનાને ઘાટે, વૃદ્ધાવન વાટે
કંઈ ટી શર્ટ ને જીન્સ નથી શોભતા.

શું છે કે આપણે તો ગોકુળના રહેવાસી
આપણને એવું ના ફાવે.

જીદી છો એટલે તું ધાર્યું કરે છે
થોડીક લક્ષ્ણાને એમાં રોક તું.

ધૂરી ધૂરીને જોવે છે તને ચરતી આ ગાયું.
શું થાશે ગામમાં તું પગલાં મૂકીશ,

ત્યાં તો ભારે પંચાત્યજા છે બાયું!

બનુલ ત્રિપાઠીને એમ કે આપણે રાધા સાથે શરત કરીએ અને કૃષ્ણ વિનાની એકલી રાધાના ગીત ગાઈએ -

રાધા સો ગીત તારાં લખવાં કબૂલ છે
કૃષ્ણનું નામ નહીં આવે.
વાંક નથી તારો, મને વેર નથી મનમાં
પણ આજે નિરધાર મારો પાડો.
કૃષ્ણ કેરા જાહુથી મુક્ષત ન એક્કેય કવિ
પાડ્યો છે એણે કેવો છાકો.

રાધાજ કહે ભલે. એમાં મારી પરવાનગી શું માગો છો?

પણ કેમ કરી ગાશો, મને છે એનું અચરજ
આ આટલામાં સાત વાર આવ્યો.
છોઠથી છઠાયો તો આંખમાં છુપાતો.....
ને પાંપણ ઢાળો તો ---
અરે! હૈયે આ નટખટ સંતાયો.....
હુંયે રિસાઝી'તી એક દિ' ને હૈયેથી
વાળી જૂરીને બહાર કાઢ્યો
હળવી થઈ દર્પણમાં જેયું તો....કૃષ્ણ!
ને મારો ન ક્યાંય અણસારો!
.....કેમ કરી ગીત તમે રચશો રાધાનું,
એના એક એક અક્ષરમાં કાનો!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

19

કૃષણની વાતો લખવામાં બધાંજ કવિઓ મસ્તીખોર થઈ જાય છે -

આદિ કવિ વેદવ્યાસ થી માંડીને આજના કવિ કૃષણ દવે સુધી, જુઓ દરેકની શબ્દ ચાતુરી. વેદવ્યાસે તો આરંભમાંજ કંધું છે કે પોતે શ્રીકૃષણના યશોગાન માટે મહાભારત લખ્યું છે. એના આકર્ષક વ્યક્તિત્વની ઝાંખી ત્યાં મળે છે પણ એના ઉપર પાંચ હજાર વર્ષની દંતકથાઓ, ચમત્કારો અને કવિતાઓના સ્તર ચઢ્યા છે!

કૃષણ શાણા અને શૂર હતા, સ્નેહાળ અને દૂરદર્શી હતા. જીવન જીવવાના ઉદ્ઘાસથી તરબોળ હતા. યુગે યુગે એમની કથા ફરી ફરી લખાઈ છે!

મૂળ કૃષણ તો ક્યાંય ખોવાઈ ગયા!!

સુરદાસ એકવાર કૂવામાં પડી ગયેલ:

કૃષણને પૂકાર્યા. આવ્યા, સુરદાસને બહાર કાઢ્યા ને પાણ ચાલ્યા.

સુરદાસે હાથ પકડી લીધો, તો છોડવીને ચાલી નીકળ્યા -

કહે હું તુ એક વટેમાર્ગ છું, તમારો કૃષણ નથી.

સુરદાસને કંઠેથી એમની સર્જન પ્રતિભાનું પદ સર્યુ -

હાથ છુડાયે જાત હો, નિર્બલ જાનકે મોહે,
હદ્યસે જબ જાઓ, તો સબલ મૈં જાનું તોહે!

ગુજરાતી કવિ દ્યારામની ગોપી પોતાના રંગમહલે કૃષણને રાત ગાળવા નિમંત્રણ આપે છે. 'ગાય ખોવાઈ ગઈ છે તે ગોતવા જાઉ છું કહીને આવજો'.

પડતી તે રાતના પધારજો પિયુ
કોઈ નથી બેહું જાણવા જી રે.
પરોકે જતાં કોઈ પૂછશે તો કહીશું
કે તેર્યા'તા વલોણું તાણવા જી રે.

કૃષણ દવેને કાનજી.ડોટ્કોમ જેવી વેબસાઈટ કરવી છે. હજાર નામ સૂજે છે

પણ રાધા રિસાય તેનું શું?
ગોપીના આંસુથી ફ્લોપી ભીજાય એનું શું?

અને છેલ્લે -

એને શું વાયરસ ભૂસી શકવાના
જેનાં ચીર પૂરી આપે ઘનશ્યામ!

કૃષણ પોતે ઘણી વખત સેંડલમાં અટવાયા છે, પણ એતો ભારે સરકણા.
સત્યભામાને ત્યાં પારિજાતનું વૃક્ષ રોષ્યુને રુક્મિણી રૂદ્ધ્યાં તો સમજાવી લીધાં
કે કૂલ તો તમારે મહેલે ખરશેન! રાધાનો હાર રુક્મિણીને કંઠ પહેરાવી દીધો
ને રાધાજીને અણવીયાં મોતી પરોવીને મનાવી લીધાં!

દર્શકની આંખે જોઈએ: એક વાર ધૌમ્યત્રણિની કન્યા જોઈને રુક્મિણીને કહે કે -

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

કિશોર રાવળી

20

કૃષ્ણા:

આપણે પુત્રો છે, પુત્રી એકેય નથી.
મુનિ આપે તો આને ઉપાડી જગુ!

રદ્રિમણી:
(હસીને)

આ વિદ્યા તમે કદ્દી ભૂલવાનાજ નહીં!

કૃષ્ણા:

તમેજ કહોને, બાળપણની ટેવો તો શેં
ભૂલાય? માખણ ચોરીને ખાંધું, મણિ
ચોરીને લીધો. તમને પણ ચોરીને
લાવ્યો.

કૃષ્ણા કોઈ જવાબ દેવાને બંધાયેલા નથી.

જ્યારે ને ત્યારે હસીને વાત ઉડાવી દે. અને આપણને યે ભરમાયે!

અને સવાલ પણ ગોપીએ પૂછવાના અને જવાબ પણ આપણે જ લખવાના!

જુઓ મુકેશ જોખીનું કવિત અને એનો પ્રતિઘોષ -

હરિ, તમે તો સાવ જ અંગત સાંભળજો આ મરજુ
ઘણા મૂરતિયા લખી મોકલે વિગતવાર માહિતી
એમાં તમેય કરજો ફોટા સથે અરજુ.

.....
હરિ તમારી જનમકુડળી લખજો કોરા પાને
મારા ઘરના બધા લોકો જનમાક્ષરમાં માને
હરિ નાખજો માગું, મુશળધારે ગરજ ગરજ.

.....
ઘરવાળાંઓ ના પાડે તો આપણ ભાગી જાણું
લગ્ન કરીશું, ઘર માંડીશું અમૃત અમૃત પાણું
પછી તમારી ઘરવાળી હું, તમેજ મારા વરજ.

અને જુઓ મુકેશ જોખીએજ લખાવેલો હરિનો જવાબ -

હરિનો કાગળ આવ્યો આજ
જાણે મારા હાથને જાય્યો
એવી આવે લાજ!
હરિ લખે એ વાંચી જવા આંખો કયાંથી લાવું
હું તો સાવ જ અભણ કોની પાસે જઈ વંચાવું
કાગળને પણ કંઠ હોત, કે
થોડો હોત અવાજ!
અક્ષર સાથે છેઠું એ શું નથી જાણતા હરિ,
કાગળ પણ લખિયો તો લખિયો પાનેપાનાં ભરી
મને ભરી જો હોત હેતથી,
કેવા કરતી સાજ!
કાગળનો છે અર્થ હરિ પણ સ્મરણ કરે છે મારું
હુંય હરિને ગમું અહો એ વાતે કેવું સારું
હરિ તમે જાતે આવીને,
હેલ ઉતારો રાજ!

તોયે રમેશ પારેખને હરિમાં શ્રદ્ધા છે.

કાગળ હરિ લખે તો લખે

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

21

બીજો લખે તો એકે અકાર ના ઉકલે.

નીનુ મજુમદારને એમ કે ઘનશ્યામ ક્યાંક આંસુ માં વહી જશે -

મેશ ન આંજું રામ
લેશ જગા નહીં, હાય સખીરી!
નયન ભરાયો શ્યામ ..... આજે મેશ
એક ડરે હું રેખ ન ખેંચું, ભલે હસે પ્રજ્ઘધામ
રખે નયનથી નીર વહે તો સંગ વહે ઘનશ્યામ .....આજે

વળી એમને ડર પણ છે કે અમથોએ કાળા કામનો કરનારો છે આ કૃષ્ણ,
એને મેશ લાગશે તો તો શુંનું શું ય થશે!

સુરેશ દલાલ વિચારે છે

કૃષ્ણ થયા હશે કે નહીં -
થયા હોય તો અદ્ભુત ઘટના છે,
ન થયા હોય તો સુંદર કલ્પના છે!

માધવની મહેફિલનો અંત નથી: જેટલું જૂરો એથી બમણું વરસે!

"લોકસભામાં મોરારજીભાઈએ મારેલો ભીન્ડો"

મધુ રાય

(મારો મમરો: મધુ રાય પોતાને માટે નમ્ર ભાવે 'શૂદ્ર જંતુ' અલંકાર વાપરે છે. વિરાટ વિશ્વની સંયોજનામાં આપણો સૌ એ જ કર્ટેગરીમાં ખપીએ. પણ જંતુ જંતુમાં ફેર હોય છે. શબ્દ ભંડોળમાં ફેર હોય છે અને સર્જનાત્મક વાંચનશક્તિમાં પણ ઘણો ઘણો ભેદ હોય છે. આ એક લેખ છાપાંઓની ડેઝલાઈનોમાં સંતાયેલું સૌદર્ય ચીંધી ભાન કરાવે છે કે 'આપણાં નયણાંની આગસ રે....' .

હજામની દુકાને બેઠા હોઈએ અને બીજું વાંચવાનું હાથવગું ન હોય ત્યારે પણ 'કથમૂ કાલો ગચ્છતિ ધીમતામૂ' તે સાનમાં સમજાવી દે છે.

અને આ વાંચીને આ એક ગુજરાતી ગુંગો ગોળ ખાઈને ગળગળો થઈ ગયો! બાપો બાપો!)

આજના અમૃત ચોઘાયે, વ.સ. ૨૦૪૫ના અષાઢ સુદ છઠને રવિવારે, તા. ૯ જુલાઈ ૧૯૮૮ના દિનાંકવાળા રાજકોટની આવૃત્તિના 'જનસત્તા'માં "દિલ કી ગલી" લેખમાળાનો પહેલો મણકો આખરે પ્રથમ વાર ટપાલમાં મળ્યો. ટપાલમાં પૂરેપૂરા ઉંદ્ર દિવસની અવધિ થઈ.

પરંતુ એ વિલંબ માટે કોઈ રોષ ન થયો. આપણી ગરવી ગુજરાતશાની આભલાંની ચુંદી જેવી છબીલી ગુજરાતી ભાષા અને એમાં પણ રાજકોટનો કાઠિયાવાડી પાશ જોઈને નૈન ચક્કૂર થઈ ઉફ્ફ્ફાં. પણ્ણે દિશામાં 'કરન્ત રક્ષા કુન્નેશ્વર મહાદેવ' વાળી આપણી ગરવી ગુજરાતી ભાષા આદીના ફિરંગી રંગના રણવગડામાં મીકી વીરડી જેવી કેમ લાગે છે તે જરા સમજાવું. (ઇશર્ટ!

અગાઉ લખેલું છે તેમ ભારતના નકશામાં તદ્દન અલગ તરી આવતા કાળીના એકારના આકારના કાઠિયાવાડ પ્રદેશની બોલી, લહેંકા અને ભાષામાં આ લખનારનાં મૂળ છે. રાજકોટમાં લખાયેલાં સમાચારોનાં કેટલાંક શીર્ષક અને ફ્રાન્ચિસ્ટ કોઈ શેરે તકરીર જંગે જાલિમ સિનેમાની જહેર ખબરો વાંચીને આંખલરીની ને મનડાની તરસી છીપી.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૫

કશ્મેર રાવળી

22

વરસોના વરસો પછી ખંભાળિયાના ધી જેવી દાશાદાર કાઠિયાવારી ભાષા વાંચી મનના મોરલાને મલાર જેવો નશો થયો. 'દિલકી ગલી' માં ગાતા ગાતા બનજારા આ ગદ્ય કંડિકામાં એ આનંદનું આચમન વાચકોને કરાવી પરિતૃપ્તિની પરિસીમા ઉલ્લંઘી જવા પુરુષાર્થ કરશે. (થાવા ધો)

રાજકોટના જનસત્તા-લોકસત્તાના પહેલા જ પાને છે ડાયરમાં નર્મદ જેવડો પાઘડો પહેરીને બેઠેલા બાપુના ધારિયા જેવો એવાન 'ચીનમાં ચારને પાણીયાં'; 'ચ'ના એલિટરેશનથી અલંકૃત અ શીર્ષક ચીન પ્રત્યેની આપણી લાગણી પણ વ્યક્ત કરે છે. 'ચીનમાં ચારને પાણીયાં' માં ચચ્ચો. પાણીયાં શબ્દનો પ્રતીકાત્મક વૈભવ... ઉછ! અને--

'રાજકીય કમબેક માટે અમિતાભ એની ફિલ્મો ફટાફટ દેખાડે છે'.

વાહ, આંગલ શબ્દ 'કમબેક' નો કેવો ભવ્ય વિનિયોગ! અને ફટાફટ ફટાફટ પુનર્લક્ષિતમાં સંભળાતો સિનેમા પ્રોજેક્ટરનો ખટાખટ ખટાખટ અવાજ!

પછી છે, 'રાજ્ય અને બુટાસિંગના મોંચે લગામ નાખો'. બે બડબડીઆ ભડબડીઆ રાજકારણીઓને મૂગા કરવાનો કામિયાબ ઉપાય! બધા જ રાજકારણીઓ માટે અકસ્મીર એવો સુંદર નુસખો. પછી આવે છે, 'જામનગરમાં પ્રિસ્ટિ સ્કૂલની દાદાગીરી; વડોદરાની પ્રિસ્ટિ સ્કૂલમાં રાષ્ટ્રગીત ગાવાની મનાઈ; અને ભારત-લંકા વિવાદનો થોદા દીમાં ઉકેલ'.

છેદ્ધા હેડિંગમાં હિવસને સ્થાને 'દી' મૂકીને ભારે ઘરેલું ઝીલિંગ ઉપસાવી છે, કા?

અંદરના પાને છે એક ફસ્ટ ફ્લાસ સરસ હેડિંગ: 'છ હોસ્પિટલ અન તબીબ એક: ખુન-કંપાઉન્ડર કર્તાહીતા.' કદાચ આપણા મનનું કારણ હોય, પણ આ હેડિંગમાં કર્તા સાથે હર્તા મૂકીને ટ્રંક્કોલ પર સંદેશો જીવનાર સંવાદાતાએ કમાલ કરી છે. બીજુ એક હેડલાઈન છે, 'પોલિસે પાડો માર્યો...''

ત્રીજે પાને એક દુઃખદ સમાચાર છે. 'દાને દાને પે લિખા હે ખાને વાલે કા નામ' એવા શીર્ષક નીચે મારા જન્મના ગામ ખંભાળિયામાં કોઈ તસ્કર એક નિશાળનું તાણું તોડીને મધ્યાત્મ ભોજન યોજનાના ચોખા ચોરી ગાયાના સમાચાર છે. અને એ નરાધમ તસ્કરે આવું આ જઘન્ય કૃત્ય પહેલી વાર કર્યું છે તેવું નથી. "અતે એ યાદ આપવું જરૂરી છે કે અગાઉ ગ્રાણ વખત આ સ્કૂલમાં ચોરી થઈ છે."

વાચકોના પત્રોમાં, 'ક્રોપેરિશન વિકાસ દર લે છે, પણ સુવિધાના નામે ડિંગો બતાવે છે'...વાહ, ડિંગો. પછી છે, 'ભાવપરાની નિશાળનો કોઈ ભાવ નથી પૂછતું' અને 'સંચાલકી અને શિક્ષકોના ઉખામાં વિદ્યાર્થીઓની માઠી' આહી ભાવપરા ગામના નામ સાથેનો ભાવનો સંવાદ ઉપસાવી કરવાને કેવી કમાલ કીધી છે! અને પછી 'ઉખામાં' અને 'માઠી' જેવા ભાવપ્રવાણ આંચલિક કલ્પનાનો ઉપજાવી જાણે વાચકને આત્મીયતાના રેસે જ્ઞાન કરાવ્યું છે.

આ બધા કલરહુલ રથિમયોગોની ઉજાણી કરતાં ઘણા ઘણા સમય પહેલાં અમદાવાદના ઓવરાન્જિજ નીચેથી પસાર થતાં થતાં વાંચેલી લાજવાબ હેડલાઈન્સ સ્મૃતિપટે ઘસડાઈ આવી: "લોકસભામાં મોરારજભાઈએ મારેલ ભીડો"

વાંચતા શીખ્યો ત્યારથી તે આજ સુધી આ હેડલાઈનને જાંખી પાડે તેવી હેડલાઈન મેં જોઈ નથી, ન ગુજરાતીમાં, ન હિંદીમાં, ન બંગાલીમાં, ન તુર્કી બલુચિસ્તાનીમાં, ન જાપાની, અફઘાની કે ઈરાનીમાં કે ન ગોરા ઈરિલસ્તાનમાં.

આંખ સામે હજ પણો હેડલાઈનને કારણે ઉપસ્થિત થતું દૃશ્ય ખૂબું છે. લોકસભાની ગોળાકાર દીર્ઘમાંથી મોરારજ્ઞભાઈની ટટાર વડનગરી કાયા દેખાય છે, અને એમના હાથમાં રામપુરી ચાકુની જેમ ભોકવા ધરેલો તાણે ભીન્ડો છે. હિયકોકની ફિલમની જેમ ભીન્ડો ઉગામાય છે. અને ભોકાય છે. લોકસભામાં હાહકાર ફેલાય છે. વિરોધપક્ષના સંસ્થાઓ ચીતકારી ઉઠે છે, 'મોરારજ્ઞભાઈએ મારેલો ભીન્ડો'... 'મોરારજ્ઞભાઈએ મારેલો ભીન્ડો'... 'મોરારજ્ઞભાઈએ મારેલો ભીન્ડો'...

પાછું ધ્યાન જનસત્તા-લોકસત્તા તરફ જાય છે. મનને અતિ પ્રિય તેવા વિષય સિનેમાની જાહેરખબરો વાંચવા હેઠું હિલોળા મારે છે. આહ, શાખાશ! "આ તો ગરવી ગુજરાતણનો ગરબો રે, આવ્યો ચાચરને ચોક, આવ્યો ગાંબરને ગોખ,... કે હાલોને માડી ગરબે રમાંડું." અને છહું છલકતું સમાહ લેતું, ધર્મની ધજા લહેરાવતું, બહેનોનું માનીતું મહાન ચિત્ર, "માડી આ તો નોધારા પંખીનો માળો, મા ખોડલ તારો ખમકારો."

ગિરનાર ટોકીગમાં સાતમું સંયુક્ત સમાહ હાઉસફુલ લેતું, 'એક બહોત પુરાની કહાવત હે જો આજ સચ હો રહી હૈ.' 'કેસી કરની ઐસી ભરની'. અને 'અસરા' ભાવનગરમાં રજુઆત સાથે જ તમામે તમામ શો હાઉસફુલ લેતું 'આખરી ગુલામ'. "બચપન સે હિલ મેં બઢ રહી પ્રેમ કહાની રંગ લાતી હૈ... ગુલામી કી જંજરો મેં પ્રેમ બગાવત પર આતા હૈ..." બહોત ખૂબ!

અહોદો! હાઉસફુલ 'ત્રિદેવ' પર રાજકોટની પ્રજા આઝીન. "એક ઈમાનદાર ચોકીદારનું ખૂન અને નિર્દોષને ફાંસી... પળે પળે આતુરતા ને ઉતેજનામાં જકરી રાખતું સનસનાટીભર્યુ ગ્રીજું તેજસ્વી સમાહ લેતું જોરદાર શ્રિલર..." 'તાકતવર', આઠમું અણનમ સમાહ ઊજવતું' પ્રેમ પ્રતિજ્ઞા. અને મિસ્ટર! "દૌલત કર્દી બધું નથી, ઘાર અને જજ્બાતની સામે સોનાનું સિંહાસન કર્દી નથી..." છત્રીસમે સમાહે પણ હાઉસફુલ થઈ જાય છે, 'તેજબ'. સનસનાટી ભરેલી શાનદાર રજુઆત પામતું 'બંટવારા' જેમાં ઘણા લાંબા સમય બાદ દેશના મહાન કલાકારો ઘરમિન્દર વરસીસ વિનોદ ખત્રાના અભિનયનો જોરદાર મુકાબલો અને સાથે છે ડિમ્પલ કાપડિયા, અમૃતા સિંધ, પૂનમ વિલોન, અને સુપ્રસિદ્ધ કિકેટર મોહસીન ખાન.

ઓહો! 'ઈતિહાસ ગવાહ હૈ, વફુત ગવાહ હૈ, નાઈન્સાફી ને હમેશા હન્સાફ કે હાથો માત ખાયી હૈ... આવે છે, આવે છે, 'લિબર્ટી' જૂનાગઢમાં સનસનાટીભર્યુ સર્જન, 'નાઈન્સાફી'. સ્ટારિંગ શત્રુધન સિન્ટા, અને ચકી પાડે. 'એનેફ્રોઈ' માં રેલાય છે 'સેફ્સભરી રાતે', 'રાજશ્રી' માં 'તાકતવર'. 'ધરમ' માં 'સચ્ચાઈ કી તાકત', 'ગેઝ્ફોર્ડ' માં 'વીર ભીમસેન', 'ગેલેક્સી' માં 'મિસ્ટર ઇન્ડીઆ', 'એનેફ્રોઈ' માં 'મંગલદાદા' અને ડ્રાઇવર્નમાં 'ક્યામત'.

'નીલકંઠ' માં 'જંગબાઝ', 'રીલફ્સ' માં 'જંબાઝ', 'ધરમ' માં 'કર્મયોગી', 'એસ્ટ્રોન' માં 'ઈમાનદાર', 'આમ્રપાલી' માં 'દાતા', અને ફરી 'ધરમ' માં 'હમ ભી ઈન્સાન હૈ'... આવી રણીયામણી છે રાજકોટની સિનેસૂષિં.

યાદ આવી જાય છે, ત્રણ દાયક પૂર્વના સિનેજગતના ચમકારા. કિશોર શાહુનું 'મયૂરપંખ', પ્રેમ અદીબ, પ્રેમકુમારનું 'નાગીન', કરણ દીવાન અને રાજેન્દ્રકુમારનું 'મધર ઈન્ડીઆ'! ગીતા બાલી, નિમ્બી, રેહાના, નૂતન, સાધના... મોતીલાલ, નાસીર હુસૈન, પ્રાણ, જાગીરદાર, તેવિદ, ચાકૂબ, આગા, ગોપ,... લલિતા પવાર, દુર્ગા ખોટે, નિરૂપા રાય... રાજકપૂરના એક હાથમાં નરગીસનું બેવડ વળેલું શરીર અને બીજામાં અણનમ ગીતાર. "પતલી કમર હૈ, તિરછી નજર હૈ..." આહ, આહ, આહ!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળ

નવેમ્બર ૨૦૦૦

૨૬

24

સોહરાબજી મોદીનું 'જાંસી કી રાની' અને મહેબૂબ ખાનનાનું 'આન' પહેલા કલર ચિત્રનો દાવો કરતાં હતાં. પ્રેમનાથ અને દિલીપકુમારની મૂઠભેડ! નાદિરાનું નૂતન નર્તન! પછી શાખીકૃપૂર સાથે સિનેજગતમાં પદાર્પણ કરતાં આશાબહેનનું 'દિલ દેકે દેખો'. અને પછી ગુરુદાનું આગમન 'જાલ' દ્વારા. અને પછી 'ઘાસા', 'કાગજ કે ફૂલ', 'સાહેબ બીબી ગુલામ', 'મિસ્ટર સંપટ' અને 'શ્રી ચારસોબીસ'... દેવ આનંદનું 'નૌ દો જ્યારહ' અને આખરે 'રંગીલા રે'... નું ચિરસ્મરણીય ગીત લલકારતું 'ગાઈડ'.

રાખ્રભાષા સિનેભાષા હિન્દીમાં એક મુહાવરો છે. "ગુંજેને ગુડ ખાયા." અર્થાત્ મૂગો માણસ ગોળ ખાય પણ એનો આનંદ વ્યક્ત ન કરી શકે એવી મારી પરિસ્થિતિ છે, અત્યારે. સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકાના કેલિફર્નિયા રાજ્ય મધ્યે લોસ એન્જલસ નગર મુકામે, અલ્ડાભા ગ્રામે વસતા આ 'ગુંગા' ગુજરાતી લેખક અને ભાષાપ્રેમિકના ગુજરાતીમાં ઉચ્ચારયેલા આનંદનાંદો અહીં ફરતા ચીની, કોરીઅન, મેક્સિકન અને આન્જલવદનોને નહીં સમજાય, નહીં સમજાય.

મધુ રાધના જુદા જુદા લેખોનાં સંપાદન 'દિલકી ગલી' માંથી, સાભાર

શિંગનો લાડુ

કોકિલા રાવળ

આમાં ન સાકર, ન મોષા એટલે ખાવામાં નીરોગી, સ્વાદિષ્ટ અને સહેલા સટ એવા આ લાડુ નાનાં મોટાં સૌને પસંદ પડે છે.

સામગ્રીઓ

કમ પ્રમાણ માપ સામગ્રી

- ૧ ૩/૪ કપ પીનટબટર
- ૨ ૧/૪ કપ બદામ, કાજુ કે અખરોટ, જીણાં સમારેલા
- ૩ ૧/૪ કપ મિલ્ક પાવર
- ૪ મધુ
- ૫ તલ

રીત

૧ પહેલી ગ્રાણ વસ્તુને મિક્સ કરી મધ્ય નાખી ભાવે તેવું ગળ્યું કરો. એક ઈંચ ગોળ લાડુ વાળો.

૨ લાડુને તલમાં રગડોળવાથી જરા ભાત પડે અને દેખાવમાં રૂપાળા લાગે.

તમારાં ફૂલો

એક પણ કાગળ નહીં?

હું સમજું છું! પૂરેપૂરું સમજું છું
ક્યારેક સરસ કાર્યક્રમના અંતે હું પણ ઘણી વાર તાળીઓ પાડવાનું મૂકી સ્તબ્ધ અને શાંત થઈ જાઉં છું.

કિશોર રાવળી

સુચિ

કલા	આવું જ હશે વૃંદાવન?	કિશોર રાવળી	૧
	બે દોસ્તા	પ્રદૂષન દવે	૨
	વાંસના વસ	કિન્જલ ભહ	૨
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળી	૨
	એકાંત	કુણ્ણાદિત્ય	૩
	બાનો ફોટોગ્રાફ	સુંદરમ્ભ	૩
	તમે	ઈંગ્ર ગુહ્યા	૪
	...યાદ	માધવ રામાનુજ	૫
	તમે જિંદગી વાંચી છે?	મુકેશ જોધી	૫
	મીઠી ચિંતા!	રેખા શુફ્લ	૫
	અવાજ!	રસીલા કડીઆ	૬
	હું શા માટે જન્મ્યો?	કિશોર રાવળી	૬
મારો મમરો	સોનાનો હિવસ સરી ગયો!	કિશોર રાવળી	૭
વાત્તી	ગાંધીના બંદા	કિશોર રાવળી	૮
	ઈતિહાસાસ!	હરનિશ જાની	૧૧
	કાંતિકરી શોધ!	કિશોર રાવળી	૧૩
	સત્યની શોધમા		૧૪
	માધવની મહેન્દ્રિલ	સુધાકર શાહ	૧૪
વિનોદ	"લોકસભામાં મોરારજભાઈએ મારેલો ભીન્ડો"	મધુ રાય	૧૯
વાનગી	શિંગનો લાડ	કોકિલા રાવળી	૨૧
તમારાં ફૂલો			૨૨